

Стаття надійшла до редакції 16.04.2014 р.

Орехова О. И., асп.,
Херсонский государственный университет

ЖАНРОВЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО КИНОТРИЛЛЕРА С ПОЗИЦИЙ ПЕРЕВОДОВЕДЕНИЯ: ХАРАКТЕРОЛОГИЧЕСКИЙ КОНТЕКСТ

В статье рассматриваются как общежанровые, так и специфические особенности системы персонажей психологического кинотриллера с позиций киноведения, психологи и теории коммуникации; установлено, воссоздание каких признаков характерологического контекста поджанра «психологический триллер» вызывает наибольший интерес с точки зрения переводоведения.

Ключевые слова: кинотекст, жанр, поджанр, характерологический контекст, триллер, психологический кинотриллер.

Oriekhova O., PhD Student
Kherson State University

GENERIC FEATURES OF THE PSYCHOLOGICAL THRILLER FILM WITHIN TRANSLATION PERSPECTIVE: THE SYSTEM OF CHARACTERS

The article focuses both on general and specific generic features, relevant to the system of characters in the psychological thriller film, with the focus on Film Studies, Psychology and Theory of Communication; it investigates, reproduction of which characterological context's peculiarities of psychological thriller film require special attention of Translation Studies.

Keywords: film text, genre, sub-genre, characterological context, thriller, psychological thriller.

УДК 811.111'373'367'

Пасічник Г. П., к. філол. н., ст. викл.,
ВДВНЗ “Ужгородський національний університет”

ИНФОРМАТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОПИСУ ПЕЙЗАЖУ В АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

Статтю присвячено вивченню однієї із властивостей дискурсу інформативності на прикладі пейзажу, який репрезентує мікротекст, інтегрований у макротекст (художній твір) і, через нього, в англомовний художній дискурс. Визначено типи інформування в описі пейзажу і досліджено їх вплив на сприйняття зображеного.

Встановлено, що інформативність представляє головний інструмент збігу планів автора і читача у тексті опису пейзажу.

Ключові слова: англомовний художній дискурс, опис пейзажу, інформативність.

Вивчення проблем співвідношення мови і мислення, формування та презентація знань про світ у мовній семантиці здійснюється у межах одного з напрямів сучасного мовознавства – когнітивної лінгвістики. Одним з ключових понять наукового пошуку є дискурс, який вирізняється такими конститутивними властивостями, як телеологічність, стилізованість, інформативність, антропоцентричність, проєктивність, хронотоп, тактико-стратегічна лінія тощо. Всі ці складники у різних констеляціях та ступенях вираженості в тому чи іншому творі визначають його віднесення до того чи іншого мовленнєвого жанру та “до утворення статичної лінгвістичної структури, тобто тексту” (3). Дискурсивному аналізу властиво враховувати екстралінгвальну ситуацію, у якій розгортається дискурс. Учасники дискурсу інтегрують мову з позамовними явищами, широким ситуативним контекстом, прагматичними, соціокультурними та психологічними чинниками (1; 11). Когнітивно-дискурсивна парадигма передбачає можливість широкого залучення даних інших гуманітарних дисциплін до проведення наукового аналізу емпіричного матеріалу, що сприяє глибшому проникненню дослідницької думки у природу та сутність мови (І. А. Бехта [2010], В. І. Карасик [2004], О. О. Селіванова [2004; 2010] та ін.). Це стосується передусім вивчення соціокультурного простору “побутування мови” – дискурсу та усталених форм його матеріально фіксованої репрезентації – текстів, разом з художніми текстами. Різноманітність природи дискурсу визначає цілий спектр наукових пошуків.

Метою роботи є вивчення інформаційного потенціалу опису пейзажу в англомовному художньому дискурсі XIX – початку XX століть.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких конкретних **завдань**:

- 1) з’ясувати лінгвістично релевантні параметри ‘опису пейзажу’ у контексті міждисциплінарної проблематики гуманітарного знання;
- 2) встановити кореляцію опису пейзажу (далі — ОП) та англомовного художнього дискурсу;
- 3) виділити різновиди інформації в ОП англомовного художнього дискурсу (далі — АХД);
- 4) визначити інформативний потенціал ОП та його вплив на сприйняття реципієнта.

Матеріалом дослідження слугували текстові фрагменти з ОП, відібрані з романів англійських письменників XVIII – початку XX ст. (Д. Голсуорсі, Т. Гарді, Ч. Дікенс, Т. Смолетт).

Актуальність теми визначається тим, що вона відповідає загальній спрямованості сучасного мовознавства на вивчення питань, пов’язаних з дослідженням лінгвокогнітивного потенціалу, які в ОП значною мірою долучаються до створення художньо об’єктивованого “зображення природи” та психологічно достовірного образу

людини на її тлі з позицій назрілих завдань антропоцентричної парадигми лінгвістичних досліджень.

Наукова новизна полягає у тому, що вперше визначено лінгвістично релевантні параметри ОП в англomовному художньому дискурсі (далі — АХД).

Пейзаж є “описом природи, ширше – будь-якого незамкненого простору зовнішнього світу” [15, с. 272; 13, с. 311; 12, с. 713]. Інакше кажучи, опис пейзажу – це статико-динамічне зображення зовнішнього простору людини – краєвиду, місцевості і/або погодно-кліматичних процесів разом з об’єктами і деталями. Він складається з видимих частин ділянки землі, які включають фізичні елементи – землеформи, елементи флори і фауни, небо і погодні умови, а також артефакти – витворений людиною оточуючий простір.

Разом з портретом та інтер’єром опис пейзажу належить до мовленнєвого жанру “опис”, специфіка якого полягає в актуалізації нарративного простору художнього твору. Таким чином опис пейзажу представляє мікротекст, інтегрований в одиницю вищого порядку – макротекст (художній твір), а через нього – у художній дискурс. З лінгвістичної точки зору опис пейзажу є композиційно-мовленнєвим компонентом художнього твору, а той – компонентом художнього дискурсу. Англomовний художній дискурс вирізняється такими конститутивними властивостями, як телеологічність, стилізованість, інформативність, антропоцентричність, проективність, хронотоп, тактико-стратегічна лінія тощо.

У свідомості кожної людини присутня модель оточуючого світу. Під час читання ОП модель реципієнта накладається та співставляється з авторською моделлю, яка так або інакше представлена у тексті. У результаті виникає повна або часткова подібність опису пейзажу, або різниця.

Процес створення ОП підпорядкований не лише прагматиці англomовного художнього дискурсу, що впливає на змістову картину зображуваного, а і когнітивним схемам репрезентації знань. ОП когнітивно співвідноситься з узагальненим тематично інтегрованим знанням у вигляді фрейму, який містить прототипну інформацію про те “{ЩО – [КОЛИ – ДЕ – ЯК – (ЧОМУ)] – ВІДБУВАЄТЬСЯ}”. Цей фрейм є тим когнітивно-дискурсивним доменом, який визначає когнітивну карту опису пейзажу. Під час сприйняття ОП активуються відповідні слоти.

Алгоритм конструювання ОП в англomовному художньому дискурсі передбачає певну послідовність у введенні мовної і позамовної інформації, яка є багатоаспектною та різностатусною, що зумовлює складноструктурованість тексту ОП. Подана інформація базується щонайменше на трьох методологічно релевантних чинниках: мотиваційно-інтенціональному (спрямовує використання підпорядкованих йому стратегій і тактик побудови ОП), пропозиціональному (скеровує шляхи та способи наповнення ОП позамовною інформацією), композиційно-структурному (відповідає за логіко-сміслову конструювання і мовне аранжування). Усі ці три складники відповідають тій структурі мовленнєвої діяльності, яку Ч. Морріс розглядав у триєдності прагматики, семантики та синтактики [5, с. 79] і яка вважається класичною схемою породження мовленнєвих повідомлень.

У мовознавстві феномен ‘мотив’ розглядається у контексті психологічних концепцій та визначається як те, “що спонукає людину до здійснення дій і вчинків та спрямовує її мовленнєву діяльність” [4, с. 11]. Під час детального ознайомлення з конкретним ОП можна зауважити певні мотиви, яким надається перевага у процесі його побудови. Основою цього є перцептуальна виділеність окремих деталей, у результаті якої одні з них виступають значущими, а інші – другорядними.

Пор.: (1) *It was one of those grey late summer days, very still, when the few leaves that are left hang listless, waiting to be windswept. The puddled road smelled the rain* /19: 123/; (2) *The few lonely trees and the thorns of the hedgerows appeared as if they had put off a vegetable for an animal integument* /23: 302/.

Наведені приклади є двома різними індивідуально-авторськими фреймами початку осені, у яких зображена картина (1) виступає швидше тлом подій роману, а у (2) уривку – уособленням внутрішньої напруги персонажу. В ОП відбуваються такі когнітивні процеси: передусім, опис пейзажу доповнюється новими ознаками (*grey, late, few, lonely, etc.*), а фрейми розширюються за рахунок периферійних необов’язкових елементів (*waiting to be windswept, put off a vegetable*).

З’ясування мотивів робить внесок у розуміння конкретних намірів/ інтенцій автора, а точніше – мети/телеології. Мовленнєвий акт (далі — МА) як одиниця комунікативної діяльності характеризується у параметрах інтенціональності, конвенціональності, адресат/н/ості, пропозиціональності [14, с. 168; 7, с. 83; 9, с. 36–43; 17, с. 412]. Основною телеологічною настановою ОП як зображення природи, краєвиду, погодно-кліматичних явищ в АХД є інформування, що спирається переважно на послідовне використання мовленнєвих актів різного ілюкутивного статусу – асертивів, квеситивів та ін. Зрозуміло, що тут перевага надається МА асертив (констатив, репрезентатив).

Пор. (3) *Bleak, dark, and piercing cold, it was a night for the well-housed and fed to draw round the bright fire and thank God they were at home* /21: 165/. Констатація когніцій, якими позначено особливості неприємного холоду – лякаючого, суворого і пронизливого, представляє прояв раціонального підходу до кодування знань про світ [2, 3] та характеризує погодно-кліматичні умови з точки зору індивідуального сприйняття (3). Спостерігаємо зміну суті концепту ХОЛОД/COLD у наведеному прикладі та прояв його іншої сторони: виявляються і підкреслюються негативні риси (*bleak, dark, piercing*).

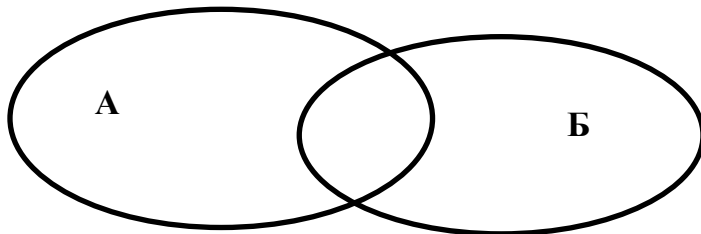

Рис. 1. Схема сприйняття тексту художньої літератури

Мотиви використання ОП в АХД можуть бути найрізноманітнішими (фатичний, апелятивний, інформативний), проте основним є, очевидно, художня позиція автора. Таким чином типи інформування відображають принципову готовність наратора довести до відома читача те, що він знає / гадає, розуміє, усвідомлює / стосовно позамовної дійсності. Інформування є, таким чином, сферою когнітивної взаємодії комунікантів, у якій здійснюється передавання знання, коли автор-мовець виступає відправником інформації, а адресат – її отримувачем. Головна функція інформативних висловлювань в ОП полягає не просто у констатації фактів, а у викладі важливої естетичної інформації відповідно до авторської прагматики з одночасним застосуванням адекватних стратегій і тактик.

Пр.: (4) *It was a cold, dark night. The stars seemed, to the boy's eyes, farther from the earth than he had ever seen them before; there was no wind; and the sombre shadows thrown by the trees upon the ground, looked sepulchral and deathlike, from being so still /21: 136/.* Реальний пейзаж і його художній опис представляють світи, які перетинаються, але не співпадають. Хоча у читача є можливість детально “роздивитись” об’єкти ОП.

Відомо, що текст як основна комунікативна одиниця актуалізується у процесі творення автора та у свідомості читача, тобто є об’єднуючим центром ментальних процесів партнерів по комунікації [6, с. 12]. Схему сприйняття будь-якого художнього тексту традиційно представляють у вигляді двох кіл, які накладаються одне на одне (див. рисунок 1), де перше коло умовно означає намір автора (А), друге – сприйняття цього тексту читачем (Б), а область пересічення кіл репрезентує сферу, у якій інтенції автора знаходять читачівський відгук.

Пр.: (5) *...Meanwhile, the sea swelled mountains high; the boat pitched with such violence as if it had been going to pieces; the wind roared, the lightning flashed, the thunder bellowed, and the rain descended in a deluge /20: 438/; (6) *The waves are hoarse with repetition of their mystery: the dust lies piled upon the shore; the sea-birds soar and hover; the winds and clouds go forth upon their trackless flight; in white arms beckon, in the moonlight, to the invisible country far away /21: 395/.* Наведені приклади відображають два різні прояви авторської індивідуальності у картинах шторму / storm, у яких акцентуються своєрідні деталі природної стихії. Автори надають перевагу різним деталям опису, щоб максимально збільшити розуміння змалюваної картини реципієнтом.*

На нашу думку, головним інструментом сходження планів адресанта і адресата у тексті є інформування. Будучи основною телеологічною настановою у генеруванні ОП, інформування безпосередньо стосується передачі знання та як таке утворює когнітивний (‘семантика’ відповідно до термінології Ч. Морріса) складник наведеного алгоритму. Примат когнітивного, який постулюється у сучасних лінгвістичних дослідженнях, має своїм наслідком припущення про те, що когнітивні моделі виконують організуючу функцію стосовно мовних структур [14, с. 64], а останні можуть бути співвіднесеними з певними ступенями пізнання – “творчої діяльності людей, що формує їх знання, на підставі яких виникають цілі та мотиви дій людини” [16, с. 368].

Чільне місце в ОП посідає фонова інформація (соціокультурна, соціоісторична, країнознавча, ідеологічна, психологічна та ін.), яка подається не хаотично,

а упорядковано. Організаційною основою такого аранжування виступають когнітивні схеми або фрейми.

Пор. (7) *Dimly and darkly had the sombre shadows of a summer's night fallen upon all around, when they again reached Dingley Dell, and stood within the entrance to Manor Farm* /22: 131/.

Побудова цього ОП актуалізує усі слоти когнітивної схеми: “ЩО – [ДЕ – КОЛИ – ЯК – ЧОМУ] – ВІДБУВАЄТЬСЯ” (підкреслено). Інверсована обставина образу і способу дії актуалізує “як, яким чином” на все довкола впали тіні літньої ночі, що передається метафоричними прикметниками та дієсловом (*fallen upon*). Опис пейзажу зумовлений авторським наміром показати естетичну красу і експресивну характеристику зображеної картини.

Третім не менш важливим аспектом ОП є *вербальний складник* (‘синтактика’, за Ч. Моррісом), виокремлення якого передбачає усвідомлення семантичної домінанти художнього образу (ядро) та одноразово використаних (периферія) мовних засобів, напр., в ОП (8) *A fine night, and a bright large moon, and multitudes of stars. Mr. Tulkinghorn... looked up casually, thinking what a fine night, what a bright large moon, what multitudes of stars!* /ВН: 600/ семантичним ядром виступає ‘night’.

Висновки. Лінгвістичні студії вивчають опис пейзажу як композиційно-мовленнєвий компонент англомовного роману, а той, у свою чергу, – як компонент англомовного художнього дискурсу, що вирізняється такими конститутивними властивостями, як телеологічність, стилізованість, інформативність, антропоцентричність, проєктивність, хронотоп, тактико-стратегічна лінія та ін. Актуалізована в ОП інформація базується щонайменше на трьох методологічно релевантних чинниках: мотиваційно-інтенціональному, пропозиціональному і композиційно-структурному. Типи інформування відображають готовність автора упорядковано довести до відома читача те, що він знає, та репрезентують сферу когнітивної взаємодії комунікантів. Отже, інформування є головним інструментом збігу планів адресанта і адресата у тексті. Перспективним видається психолінгвістичне дослідження процесу сприйняття опису пейзажу в АХД, яке сприяло би аналізу ролі і співвідношення лінгвістичних та позалінгвістичних чинників, що впливають на наше сприйняття оточуючої дійсності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н. Д. Предложение и его смысл. Изд. 4-е. / Н. Д. Арутюнова. – М.: Едиториал УРСС, 2005. – 384 с.
2. Белова А. Д. Цветообозначение в современном английском языке: концептуализация цвета для различных товаров / А. Д. Белова // Вісник Харківського університету. – Харків: Константа, 2006. – С. 5–9. – (Праці / ХНУ ім. В. Н. Каразіна; № 741).
3. Демьянков В. З. Интерпретация политического дискурса в СМИ // Язык СМИ как объект междисциплинарного исследования: Учебное пособие / В. З. Демьянков // Отв. ред. М. Н. Володина. – М.: Изд-во Московского государственного университета им. М. В. Ломоносова, 2003. – С.116-133.

4. Ейгер Г. В. Мотивационный потенциал речевых актов /Ейгер Г.В., Шевченко И. С. – Х.: Константа, 2000. – С. 10–17. – (Праці / ХНУ ім. В. Каразіна; № 500).
5. Моррис Ч. У. Основания теории знаков / Ч. Моррис // Семиотика: Сб. / Под. ред. Ю. С. Степанова. – М.: Радуга, 1983. – С. 37–90.
6. Полужин М. М. Когнітивні основи прагматичного опису текстів англійської художньої літератури / М. М. Полужин // Проблеми романо-германської філології: Зб. н. пр. – Ужгород: Ліра, 2004. – С. 5–21.
7. Приходько А. М. Складносурядне речення в сучасній німецькій мові / А. М. Приходько. – Запоріжжя: ЗДУ, 2002. – 292 с.
8. Серіо П. Структура и целостность: об интеллектуальных истоках структурализма в Центральной и Восточной Европе: 1920-30-е гг. / П. Серіо. – Москва: ЯСК, 2001. – <http://www.psyoffice.ru/124-serio-patrik>.
9. Шевченко И. С. Историческая динамика прагматики предложения: английское вопросительное предложение 16-20 вв. / И. С. Шевченко. – Харьков: Константа, 1998. – 168 с.
10. Fairclough N. Analysing Discourse. Textual Analysis for social research /N. Fairclough. – London, NY: Routledge. – http://www.fd.unl.pt/docentes_docs. – P.27.
11. Schiffrin D. Approaches to Discourse / D. Schiffrin. – Oxford, Cambridge, MA: MIT Press, 1994. – 438 p.
12. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укл. В. Т. Бусел. К.: Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2002. – 1440 с.
13. Большая советская энциклопедия. – М.: Изд-во БСЭ. – Т. 10. – С. 340; Т. 19. – С. 311-313.
14. Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина. – М.: МГУ, 1997. – 245 с.
15. Литературный энциклопедический словарь /Под общ. ред. В. М. Кожевникова и П. А. Николаева. – М.: Сов. энцикл., 1987. – 752 с.
16. Философский словарь / Под ред. И. Т. Фролова. – 5-е изд. – М.: Изд. политической литературы, 1986. – 590 с.
17. Языкознание. Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярцева. – 2-е изд. – М.: БРЭ, 2000. – 688 с.
18. Dickens Ch. Bleak House. – NY: Everyman’s Library, 1998. – 864 p.
19. Galsworthy J. The Forsyte Saga. – М.: Изд-во иностр. л-ры, 1956. – vol. III. – 290 p.
20. Smollett T. The Expedition of Humphrey Clinker. – GB: The Navarre Society Ltd, GB, 1890. – 468 p.
21. Dickens Ch. Oliver Twist, or, the Parish boy’s Progress. NY: Everyman’s Library, 1992. – 428 p.
22. Dickens Ch. The Posthumous Papers of the Pickwick Club. – N.Y.: Everyman’s Library, 1998. – 401 p.
23. Hardy Th. Tess of D’Urbervilles. – USA: A Signet Classic, 1980. – 430 p.

Стаття надійшла до редакції 16.04.2014 р.

Пасичник Г. П., к.філол.н., ст. препод.,
ГВУЗ «Ужгородський національний університет»

ИНФОРМАТИВНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ ОПИСАНИЯ ПЕЙЗАЖА В АНГЛИЙСКОМ ХУДОЖЕСТВЕННОМ ДИСКУРСЕ

Статья посвящена изучению одного из свойств дискурса — информативности – на примере пейзажа, который представляет микротекст, интегрированный в макротекст (художественное произведение) и, через него, в английский художественный дискурс. Определены типы информирования в описании пейзажа и исследовано их влияние на восприятие изображенного. Установлено, что информативность является главным инструментом пересечения планов автора и читателя в тексте описания пейзажа.

Ключевые слова: *английский художественный дискурс, описание пейзажа, информативность.*

H. Pasichnyk, Cand.Phil.Sci., Senior Lecturer
SHEE “Uzhhorod National University”

INFORMATION POTENTIAL OF THE LANDSCAPE DESCRIPTION IN THE ENGLISH BELLES-LETTRES DISCOURSE

The article deals with the study of one of the discourse properties – informativeness on the basis of the landscape description, which presents micro-text integrated into the macro-text (belles-lettres work) and through it into the English belles-lettres discourse. The types of informativeness have been defined as well as their influence on the perception of the represented. It has been established that informativeness is the major instrument of the author’s and reader’s plane coincidence in the text.

Keywords: *English belles-lettres discourse, landscape description, informativeness.*

УДК 811.512.161 = 161.2:82-84

Пилипенко А. В., студ.,
КНУ імені Т. Г. Шевченка, Київ

ТЕМАТИЧНА ПАРАДИГМА ТУРЕЦЬКИХ ПРИСЛІВ'ІВ ТА ПРИКАЗОК

Стаття присвячена дослідженню турецьких прислів'їв і приказок, принципу їх класифікації. Особливу увагу приділено тематичній класифікації. Надано характеристику найбільш загальноживаним тематичним групам.

Ключові слова: *прислів'я, приказки, тематична класифікація, тематика, паремії.*